

Vycházka (nejen) za prstnatci bezovými na Osoblažsko

Botanical walk to the elder-flowered orchid and other species in the Osoblažsko region

ZBYNĚK LUKEŠ¹ & ZUZANA MRUZÍKOVÁ²

1) Metylovice 367, CZ-739 49 Metylovice; e-mail: zbynous@zbynous.net

2) Dívčí Hrad 20, CZ-793 99 Osoblaha; e-mail: mruzikova@seznam.cz

Abstract: A field trip to the surroundings of the village of Liptaň in the Osoblažsko Region took place on May 7, 2022. Oak forests and wetland communities were visited. The most interesting vascular plants seen during the trip were *Dactylorhiza sambucina* and *Aira caryophyllea*, both in abundant populations, as well as several locally rare sedges – *Carex cespitosa* and *C. hartmanii*. The field trip was approximately 10 km long and was successfully completed by 12 people.

Keywords: floristic data, Liptaň village, oak forests, orchids, Osoblažsko region, vascular plants, wetlands

Taxonomické pojetí a nomenklatura: Kaplan et al. (2019)

Dne 7. května 2022 proběhla plánovaná exkurze Moravskoslezské pobočky ČBS v okolí Liptaně na Osoblažsku, která měla za cíl projít lokality vzácné flóry, především acidofilních doubrav a zdejších mokřadů. Termín exkurze byl naplánován tak, aby spadl do optima kvetení prstnatce bezového (*Dactylorhiza sambucina*), který zde má několik lokalit.

Exkurze byla zahájena poblíž železniční zastávky, kde si dříve příchozí účastníci krátili čas botanizováním jarního efeméru v kolejišti. Během pěšího přesunu na okraj obce byly nalezeny některé vzácnější druhy rostlin, například prvosenka jarní (*Primula veris*) či pomněnka různobarvá (*Myosotis discolor*). Oba tyto druhy se v okolí vyskytují, avšak mimo intravilán obce jsme je nepotkali. Poté jsme pokračovali kolem políček, kde kromě nakvétající chrpy modré (*Centaurea cyanus*) rostly i další vzácnější plevele, například zemědým zobánkatý (*Fumaria rostellata*) či rostliny z okruhu kamejky rolní (*Buglossoides arvensis* agg.). Naše cesta vedla kolem přírodní památky Liptánský bludný balvan k prvním oblíkům, jak se místně nazývají výchozy zvětralých břidlic a dalších hornin. Tyto „oblíky“ vznikly během čtvrtohorního zalednění působením kontinentálního ledovce. Na těchto místech je půdní vrstva nízká a bývá osídlena teplomilnou vegetací. Na jediném výchozu jsme zde viděli ještě nekvetoucí bělolist rolní (*Filago arvensis*), který je v okolí hojný, nebo rozrazil vídeňský (*Veronica vindobonensis*), druh, který je často zaměňován s rozrazillem rezevítkem a jeho výskyt je uváděn spíše z teplejších oblastí jižní a střední Moravy. V nedaleké doubravě jsme už pozorovali první rozkvetlé prstnatce bezové v obou barevných variantách a jejich přechodových formách. Prstnatce byly v květním optimu (obr. 1). Na této první lokalitě jich kvetly stovky, počet

Obr. 1. Barevná škála květů prstnatce bezového (*Dactylorhiza sambucina*) zahrnovala i odstíny růžové a oranžové. – Obr. 2. Sleziník severní (*Asplenium septentrionale*) na skalním výchozu. – Obr. 3. Členové exkurze obdivují skupinky prstnatce bezového. – Foto Z. Lukeš

kvetoucích rostlin, dle našich pozorování, byl o něco větší než loni. Z dalších orchidejí zde rostl zatím nekvetoucí vemeník dvoulistý (*Platanthera bifolia*).

Když se účastníci pokochali krásou těchto prstnatců, pokračovali jsme z doubravy směrem k mokřadnímu biotopu. Na něm jsme marně hledali prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), kterého zde loni kvetly na dvě desítky, avšak pozorovali jsme ho až o měsíc později. Našli jsme i několik rostlin vstavače mužského (*Orchis mascula* subsp.

speciosa) v poupatech, těm do rozkvětu chyběl týden. Z dalších vzácnějších druhů stojí za to zmínit pěknou populaci ostřice trsnaté (*Carex cespitosa*), několik mikrolokalit ostřice Hartmanovy (*Carex hartmanii*), rozkvétající kozlík dvoudomý (*Valeriana dioica*), několik mikrolokalit regionálně vzácnějšího kuklíku potočního (*Geum rivale*) či rozkvétajícího suchopýru úzkolistého (*Eriophorum angustifolium*). Z těchto mokřadních biotopů jsme pokračovali okrajem doubravy přes bohatou lokalitu ovsíčku obecného (*Aira caryophyllea*), jehož první rozkvetlé laty jsme našli až po detektivním hledání. Botanicky nás zaujal skalní výchoz, kde jsme obdivovali dva druhy sleziníků, a to sleziník červený pravý (*Asplenium trichomanes* subsp. *trichomanes*) a sleziník severní (*A. septentrionale*, obr. 2). Trasa následně vedla přes suchý remízek, kde kvetl například rozrazil jarní (*Veronica verna*), a dále k rozlehlé doubravě, kde se nachází nejbohatší lokalita prstnatce bezového v širokém okolí (obr. 3). Na ploše přibližně dvou hektarů letos odhadem kvetlo přes dva tisíce těchto prstnatců, což byl téměř dvojnásobek počtu, který jsme zde ověřili loni. Většina účastníků byla již orchidejemi saturována, jen několik z nich se rozhodlo pokračovat do výše položené části lokality, aby ověřilo pár dalších vzácných druhů, především vemeník dvoulistý (*Platanthera bifolia*) a vstavač mužský znamenavý (*Orchis mascula* subsp. *speciosa*). Poprvé během exkurze jsme mohli vidět ještě nekvetoucí okrotici dlouholistou (*Cephalanthera longifolia*) nebo lilii zlatohlavou (*Lilium martagon*). Po prohlédnutí nejbohatší lokality prstnatce bezového byla oficiální část exkurze ukončena, někteří skalní příznivci botaniky však vyrazili na další dvě známé lokality vzácných druhů na Osoblažsku.

Nejdříve byla podniknuta botanická návštěva zátočiny rybníka Pitárno, kde je známá lokalita kosatce sibiřského (*Iris sibirica*), vrby rozmarýnolisté (*Salix rosmarinifolia*) a dalších vzácných druhů. Druhá zastávka byla u zříceniny hradu Fulštejn. U vlakové trati cestou na ni jsme obdivovali rozkvétající jedince silně ohroženého kozlíčku kýlnatého (*Valerianella carinata*), cestou na Fulštejn pak řadu lesních druhů jarního aspektu, například pupkovec pomněnkový (*Omphalodes scorpioides*) nebo ostřici přetrhovanou (*Carex divulsa*).

Z celkového hlediska je třeba zhodnotit exkurzi jako úspěšnou, všech 12 (téměř 13) členů se vrátilo do svých domovů bez fyzické či psychické újmy.

Použité zdroje

Kaplan Z., Danihelka J., Chrtek J. jun., Kirschner J., Kubát K., Štech M. & Štěpánek J. [eds] (2019): Klíč ke květeně České republiky. Ed. 2. – Academia, Praha.

Příloha č. 1 – Seznam nalezených taxonů

(sestavili Z. Lukeš a Z. Mruzíková)

Seznam lokalit

1. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): kolejiště J od železniční stanice v Liptani, asi 550 m VSV od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°13'24,4"N, 17°36'30,6"E, 340 m n. m.

2. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): okraj asfaltové komunikace západně bytovek č. p. 310 až 312 v obci, 140–150 m V od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°13'18,6"N, 17°36'11,7"E, 355 m n. m.
3. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): políčko u cesty od kostela k PP Liptáňský bludný balvan, 110 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, střed 50°13'14,0"N, 17°36'04,7"E, 365 m n. m.
4. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): okraj cesty mezi kostelem a PP Liptáňský bludný od kostela k železničnímu přejezdu, střed 370 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°13'05,6"N, 17°36'01,4"E, 365 m n. m.
5. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): okraj pole J od železnice u cesty mezi kostelem a PP Liptáňský bludný balvan, střed lokality 620 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'57,7"N, 17°35'59,3"E, 355 m n. m.
6. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): okraje louky J od železnice u cesty mezi kostelem a PP Liptáňský bludný balvan, 810 m JJZ od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'52,4"N, 17°35'53,0"E, 355 m n. m.
7. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): výchozy (oblíky) J od Liptáňského potoka, 880 až 1120 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'49,1"N 17°36'00,7"E – 50°12'41,4"N, 17°36'00,1"E, 355–380 m n. m.
8. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): západní a jižní okraj doubravy J od Liptáňského potoka, 900 až 1350 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'48,3"N, 17°36'05,0"E – 50°12'33,8"N, 17°36'01,5"E, 360–385 m n. m.
9. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): mokřad při jihozápadním okraji doubravy J od Liptáňského potoka, střed mokřadu 1390 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'33,2"N, 17°35'54,3"E, 385 m n. m.
10. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): suchý lem při východním okraji doubravy J od Liptáňského potoka, střed lokality 1150 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'40,6"N, 17°36'09,9"E, 380 m n. m.
11. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): skalní výchoz ve východní části doubravy J od Liptáňského potoka, 950 m J od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'47,4"N, 17°36'13,5"E, 365 m n. m.
12. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): západně orientovaný svažité remízek J od Liptáňského potoka, střed remízku 900 m JJV od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'49,6"N, 17°36'17,2"E, 360 m n. m.
13. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Liptaň (distr. Bruntál): západně svažité doubrava J od zemědělského objektu JV od Liptáňského potoka, 750 m JV od kostela Nanebevzetí Panny Marie v obci, 50°12'58,1"N, 17°36'27,4"E, 350 m n. m.
14. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5771d, Dívčí Hrad (distr. Bruntál): mokřadní louka při jihozápadním okraji rybníka Pitárno, 1100 m ZJZ od zámku Dívčí Hrad, 50°14'29,5"N, 17°37'16,1"E, 305 m n. m.
15. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5772c, Bohušov (distr. Bruntál): kolejiště Z od křížení s asfaltovou silnicí JZ od železniční stanice, 220 m ZJZ od železniční stanice v obci, 50°14'22,6"N, 17°42'43,3"E, 235 m n. m.
16. 74a. Vidnavsko-osoblažská pahorkatina, 5772c, Bohušov (distr. Bruntál): listnatý les v okolí zříceniny hradu Fulštejn, 470 m ZJZ od železniční stanice v obci, 50°14'16,8"N, 17°42'33,8"E, 255 m n. m.

cévnaté rostliny

Adoxa moschatellina: 16; *Aira caryophylla* (CR/C1): 10; *Ajuga genevensis*: 12; *A. reptans*: 6, 9; *Alopecurus pratensis*: 2, 6, 9; *Anthemis arvensis*: 12; *Anthoxanthum odoratum*: 2, 4, 6, 7; *Aphanes arvensis* (NT/C3): 5; *Arabidopsis thaliana*: 1, 7, 12; *Arum cylindraceum* (NT/C4a): 16; *Asplenium septentrionale*: 11 (8 trsů); *A. trichomanes* subsp. *trichomanes*: 11; *Barbarea vulgaris*: 2, 12; *Bellis perennis*: 1; *Bromus hordeaceus*: 4; *Buglossoides arvensis* agg.: 5; *Caltha palustris*: 9; *Campanula persicifolia*: 8; *Capsella bursa-pastoris*: 1; *Cardamine pratensis*: 6, 9; *Cardaria draba*: 4; *Carex caryophylla*: 12; *C. cespitosa* (NT/C4a): 9; *C. divulsa* (NT/C3): 16; *C. hartmanii* (NT/C4a): 9, 14; *C. nigra*: 9; *C. panicea*: 9; *C. pilosa*: 12; *Carpinus betulus*: 8; *Centaurea cyanus*: 3, 5; *C. scabiosa*: 12; *Cephalanthera longifolia* (NT/C3): 13; *Cerastium glomeratum*: 1; *C. glutinosum*: 4; *Cirsium arvense*: 5; *C. rivulare*: 9; *Clinopodium vulgare*: 7; *Consolida regalis*: 5; *Convallaria majalis*: 8; *Corydalis cava*: 16; *C. intermedia* (LC/C4a): 16; *Dactylorhiza sambucina* (EN/C2): 8, 10, 11, 13; *Daucus carota*: 7; *Dianthus carthusianorum* subsp. *latifolius* (NT/C3): 12; *D. deltoides*: 7, 12; *Echinops sphaerocephalus*: 4; *Equisetum arvense* (jarní lodyhy): 9; *Eriophorum angustifolium*: 9; *Erodium cicutarium*: 1, 7; *Erophila verna*: 1, 4, 10, 12; *Euphorbia helioscopia*: 4; *Fagus sylvatica*: 8; *Ficaria verna*: 16; *Filago arvensis* (NT/C3): 7; *Filipendula ulmaria*: 9; *Fragaria vesca*: 8, 9; *Fumaria officinalis*: 3; *F. rostellata* (NT/C3): 3, 5; *Gagea lutea*: 16; *G. minima* (NT/C3): 16; *Galanthus nivalis* (NT/C3): 16; *Galeobdolon montanum*: 8; *Galium aparine*: 3; *Genista germanica*: 8, 10, 13; *G. tinctoria*: 8, 10, 13; *Geum rivale*: 6, 9; *Glechoma hederacea*: 1, 16; *Gnaphalium sylvaticum*: 8; *Hedera helix*: 13; *Hepatica nobilis*: 13; *Heracleum sphondylium*: 4, 6; *Hieracium murorum*: 8, 13; *Holcus lanatus*: 2; *Holosteum umbellatum*: 1; *Hylotelephium maximum* agg.: 12; *Hypochaeris radicata*: 7; *Iris sibirica* (VU/C3): 14; *Lamium amplexicaule*: 5; *L. purpureum*: 1, 3, 5, 15; *Lathyrus pratensis*: 6; *Leucanthemum vulgare* agg.: 6; *Lilium martagon* (LC/C3): 13; *Lonicera nigra*: 13; *Luzula campestris* agg.: 2; *Lycopsis arvensis*: 5; *Lychnis flos-cuculi*: 6; *Lythrum salicaria*: 9; *Melampyrum pratense*: 8; *Melica uniflora*: 11; *Moehringia trinervia*: 8; *Myosotis discolor* (NT/C2): 2; *M. ramosissima*: 12; *M. sparsiflora* (LC/C4a): 14, 15; *M. stricta*: 1; *Omphalodes scorpioides* (LC/C4a): 16; *Orchis mascula* subsp. *speciosa* (EN/C2): 9 (8 ex.), 13; *Papaver rhoeas*: 3, 5; *Pilosella officinarum* agg.: 7, 10; *Pimpinella saxifraga*: 12; *Plantago lanceolata*: 1, 2; *Platanthera bifolia* (VU/C3): 8, 13; *Poa annua*: 1; *Polygonatum multiflorum*: 8, 13; *Polypodium vulgare*: 11; *Potentilla anserina*: 6; *P. argentea*: 1, 7, 12; *P. reptans*: 1; *Primula veris* (LC/C4a): 2; *Prunus padus*: 12; *P. spinosa*: 12; *Pyrus pyraeaster* (NT/C4a): 12; *Quercus robur*: 8, 10, 11, 13, 16; *Ranunculus acris*: 6, 14; *R. auricomus* agg.: 6, 9; *R. repens*: 6, 9; *Rumex acetosa*: 2, 6; *R. acetosella*: 12; *Salix rosmarinifolia* (VU/C3): 14; *Sanguisorba officinalis*: 9, 14; *Sanicula europaea*: 8; *Saxifraga granulata*: 12, 13; *Scleranthus annuus*: 7; *S. perennis*: 12; *Scirpus sylvaticus*: 9; *Securigera varia*: 12; *Sedum sexangulare*: 7; *Senecio ovatus*: 1; *Sherardia arvensis*: 5; *Sorbus aucuparia*: 8; *Taraxacum* sect. *Taraxacum*: 1, 6, 15; *Thlaspi arvense*: 3, 5; *Thymus pulegioides*: 7, 12; *Trifolium arvense*: 7, 10; *Tripleurospermum inodorum*: 5; *Urtica dioica*: 15; *Valeriana dioica* (LC/C4a): 9; *Valerianella carinata* (VU/C2): 15; *V. locusta*: 4; *Veronica arvensis*: 3, 16; *V. hederifolia* agg.: 5; *V. chamaedrys*: 2; *V. persica*: 1, 3, 5, 12; *V. sublobata*: 1, 3, 16; *V. triphyllos*: 5 (3 ex.); *V. verna* (LC/C4a): 12 (7 ex.); *V. vindobonensis*: 8; *Vicia angustifolia*: 1; *V. dumetorum* (LC/C4a): 16; *V. sepium*: 4; *Viola arvensis*: 3, 5, 12.